

שולמית הראבן

שבחי הסיפור הקצר

הסיפור הקצר יכול להיות שיא של מלאכת הכתיבה, מפני שהוא מעורר את כל הבעיות הקשורות בכתיבה, לפעמים הרבה יותר מהרומן. ראשית - עלייה. משהו מתרחש, וצריך לספר אותו מה, כי היריעה קצרה, ואז צריך להחליט אם כותבים על משהו, מספרים על, שזה קל יחסית, או נותנים את - אבחנה ראשונית, שמכתיבה את היתר: את הסגנון, את הזמן שבו משתמשים, עבר או הווה, את בחירת המילים.

הסיפור הקצר הוא אולי הצורה המקצועית ביותר של כתיבה, כתיבה כאמנות, מפני שהכי קשה לרמות בו, הכי קשה להשתמש בכל הטריקים, או לעשות את השגיאות שאפשר להחביא בתוך פרוזה רומאנית. אי-אפשר להשתמש בפסיכולוגיזמים, כי אין מקום לפתח לאורך זמן; אי-אפשר להשתמש בדיקוקן די נור של לשון, או בתיאור אנתרופולוגי ארוך, מה שקליפורד גירץ מכנה בשם "תיאור עבה", או בפרקים שלמים של פלש-בק, כי פשוט אין מקום; או במעברים מסגנון לסגנון, או - השגיאה הקרדינאלית - כשהסופר נתפס פתאום להסברים.

הרי זה כמו סנטה לפסנתר מול יצירה סימפונית. ביצירה הסימפונית אפשר להחביא כל מיני דברים, בסנטה כל צליל קובע, גם נשמע ברור. מילת המפתח של הסיפור הקצר היא, בעצם, מילת מפתח של כל אמנות: פרופורציה. אנחנו במבנה גבישי, מדויק מאוד, מלאכת-מחשבת שבה אסור לגבב וכל מילה נחשבת. שינית מילה - שינית עולם ומלואו. את הדמויות בסיפור הקצר צריך לאפיין מיה, כי אין זמן לטפח את הגיבור כל יום קצת, כמו שתיל, ואת זה צריך לעשות בכל אמצעי הכתיבה הנכונים, המדויקים, כוללת שפת הגוף, אותה שפה שכל כך מעט מובנת לקהל ולביקורת בארץ - זה בארץ שבה הכל מדברים בידיים.

לפני כמה שנים, בהיותי סופרת-תושבת באוניברסיטה העברית, הודרכתי סדנה מתרגלת, ואחד התרגילים שלא הצלחתי בו היה תיאור סצנות בשפת הגוף. התלמידים לא עמדו בכך. כשהשחתי את מצוקתי בפני אהרן אפלפלד, אמר לי שהוא נתקל באותה תופעה עצמה, זה שנים, באוניברסיטת בן-גוריון. אצלנו, אם סופר מתאר, למשל, סצנה של חרדה, באמצעות שפת הגוף, באמצעות צורת דיבור, בלי להשתמש במילה "חרדה", רבים לא יבינו שהיתה כאן חרדה, כנראה רגילים אצלנו למה שקרוי בלשון הישיבות "וודט". לכן כותבים אצלנו "הוא משך בכתפיו באדישות" במקום "הוא משך בכתפיו", או "היא שיחקה במהדקים שעל השולחן במבוכה", וכך הלאה - מסימניה של כתיבה מיותרת.

בסיפור הקצר, כמו בסרט הקצר, אנחנו חייבים לתת יותר בפחות זמן, מועט שצריך להחזיק את המרובה. היום קיימות טכניקות רבות שבאות לעזרתנו, כמו טכניקת המצלמה, שיכולה לעבוד כ"פאן" כללי, ואחר כך "זום" מתמקד על הרמות. באחת, הכתיבה היום היא הרבה פחות קווית, לינארית, משהיתה במאה התשע-עשרה, למשל, שאז כתבו כאילו נוסעים על פסי רכבת, היישר ממקום למקום. היום יש לנו הרבה יותר אפשרויות. ועם זאת, אסור לשכוח שהפרופורציה המורכבת על ידי המדיום עצמו פירושה שכל צרימה צורמת יותר, כל הגזמה מעצבנת יותר, חוסר המבנה או הליקוי המבני בולט יותר, כל דרמה דורשת מאיתנו לשון המעטה.

ככל שהמצב דרמטי יותר, צריכה הלשון להצטמצם יותר: כי קל מאוד להפיל את הסיפור הקצר על חוסר שיווי משקל מבני, הרבה יותר מאשר את הפרוזה הארוכה. היום יכול הסיפור גם להיות קצרצר, כמו "שלוש אחיות" של עגנון, או הסיפורים הקצרים הנפלאים של יאסונרי קוואבטה היפאני, "סיפורי כף היד", שהם בגודל בית ספר לסיפור הקצר, הן לכותב והן לקורא, ואני ממליצה להוציא אותם בעברית. בקיצור, כשם שגנר טוב אוהב לעבוד באלון, שהוא עץ קשה, כך הסופר אוהב לעבוד בסיפור הקצר, בנובלה, שבהם מתגלה יכולת השליטה שלו בכתיבה. ואיני מכירה סיפוק גדול יותר מכתובת סיפור קצר שעומד היטב. גם איני יודעת אם הוא מטונימי או לא, כי הלשון עצמה היא מטונימית, והכל מתרחש בתוך הלשון, כלומר מתוך הסכמה להיות מטונימיים. אסיים במה שאמר פעם רבי מגדל מקוצק: "כל ימי רציתי לכתוב ספר בן עמוד אחד".

התפרסם בראשונה במוסף הספרות של 'ידיעות אחרונות', 26.2.1993; באדיבות גיל הראבן

כתב העת שלנו נוסד על ידי משורה, הוא מרבה לעסוק בשירה ומרבה לפרסם שירה. עם זאת, מאז ומתמיד הוא שימש במה גם לסיפור הקצר, ומעל דפיו ראו אור סיפורי הביכורים של יהודית קציר, אתגר קרת ורבים אחרים, וגם של סופרים ותיקים כיצחק אורפז, ראובן מירן ורבים אחרים. למרבה הצער, קוצר היריעה ותדירות ההופעה גם הם מכתבים את מדיניותם של כתבי העת ביחס לסיפורת; ולכן, הבמה שלנו מצומצמת מדי, אין ספק. והסיפורים נכתבים, ונשלחים, ורבים מהם טובים ויפים מאוד.

זאת אחת הסיבות שהקדשנו את הגליון הזה לסיפור הקצר בישראל, להתקבלות שלו בקרב קוראים, הוצאות הספרים, כתבי העת, המדיה הדיגיטלית; הרחבנו גם את הבמה הניתנת לסיפורים הקצרים עצמם.

הגליון הזה יראה אור בסמוך לשבוע הספר, שמשקף השנה, יותר מבעבר, מצוקה אמיתית, מטרידה.

אנחנו מקווים שהעתיד צופן טוב לסיפור הקצר, לרומן ולשירה - וממשיכים לעשות את אשר אנחנו עושים.

קריאה מהנה.

מיכאל בסר, עמית ישראלי-גלעד

לאיתמר יעוד-קסט
ולמשפחת 'פסיפס'
איתכם באבלכם על
לכתה של חנה יעוד,
אשת תרבות וספרות
רבת פעלים.
היא תחסר לכולנו.